

Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Anne-Babaların Kaygı Durumlarına Göre Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi

In This research, Hopelessness Levels According To Some Variables And Anxiety States Of Parents Who Have Special Needs Children Were Examined

Selahattin AVŞAROĞLU, N.E.Ü. Ahmet KELEŞOĞLU Eğitim Fakültesi, seloavsar@gmail.com
Ayşe GİLİK, M.E.B., Isparta Senirkent HEM, aysegilik@hotmail.com

ÖZ. Bu araştırmada, özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babaların bazı değişkenlere ve kaygı durumlarına göre umutsuzluk düzeyleri incelenmiştir. Veriler, 2015 yılı içerisinde, Burdur ilinde ikamet edip ulaşılabilen 351 anne-babadan alınmıştır. Verilerin analizinde bağımsız değişkenlerle bağımlı değişkenlerin ilişkisi için F testi ve t testi yapılmıştır. Çıkan farklılığın kaynağına ilişkin Scheffe Testi uygulanmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak özel gereksinimli çocuğu olan anne babaların kaygı durumları Durumluk-Sürekli Kaygı Ölçeği TX-1 ve TX-2 (Öner ve Le Compte, 1983), umutsuzluk düzeyleri Beck Umutsuzluk Ölçeği (Seber 1991) kullanılarak belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, araştırmaya katılan ailelerin gelecekle ilgili duygular, beklentiler ve umutsuzluk puan ortalamalarının, yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı, motivasyon kaybı puan ortalamalarının ise anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Herhangi bir işte çalışan ailelerin durumluk kaygı puan ortalamaları, çalışmayanlara göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Araştırmada, durumluk ve sürekli kaygı durumunun; gelecekle ilgili duygular, motivasyon kaybı, beklentiler ve umutsuzluk üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Durumluk ve sürekli kaygı, birlikte ele alındığında; gelecekle ilgili duyguların %15'ini, motivasyon kaybının %17'sini, beklentilerin %23'ünü ve umutsuzluğun %27'sini açıkladığı belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre kaygı ile umutsuzluk arasında güçlü bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Anne-Baba, Kaygı, Umutsuzluk

ABSTRACT. In this research, hopelessness levels of parents who have children with special needs were analysed according to several variables and anxiety states. Data were obtained from 351 parents living in the city of Burdur in 2015. In the analysis of data, F test and t Test were used for the relation between the independent variables and the dependent variables. Scheffe's Test was conducted for the source of the difference. As data collection tools; the State-Trait Anxiety Inventories TX-1 and TX-2 (Oner and Le Compte, 1983) were used for the anxiety states of the parents who have children with special needs, and the Beck Hopelessness Scale (Seber, 1991) was used to determine the hopelessness levels. According to the results, not the mean score of motivation loss, but the mean scores of feelings about the future, expectations, and hopelessness of the parents were found not to differentiate significantly according to age. The mean score of state anxiety of the employed parents was significantly higher than that of the unemployed. Both the state and the trait anxieties were found to have a significant impact on feelings about the future, motivation loss, expectations, and hopelessness. State anxiety and trait anxiety, when considered together, were found to account for 15% of feelings about the future, 17% of motivation loss, 23% of expectations, and 27% of hopelessness. According to these results, it can be said that there is a close relation between anxiety and hopelessness.

Keywords: Parents Mother and Father, Anxiety, Despair

SUMMARY

Purpose and Significance: In this research, some variables and hopelessness levels of anxiety states by parents of children with special needs were examined.

Methodology: As dependent variables hopelessness levels are discussed. F tests and t tests are made for the relationship of the dependent variables with the independent variables in the analysis of the data. Scheffé tests were applied regarding the source of the differences according to test results. As data collection tool in the research anxiety states of parents who have special needs children with the State-Trait Anxiety Inventory TX-1 and TX-2 (Öner and Le Compte 1983), and hopelessness levels with Beck Hopelessness Scale (Seber 1991) were determined 351 parents who can be accessed in Burdur between 2014 create research group.

Results: The results obtained for the purpose of the research is given below.

1. State and continuous anxiety scores mean of parents in different ages groups were found to be quite similar.
2. Feelings about the future, expectations, despair score means of parents are uncharged according to age. Loss of motivation score means of individuals in the 51 years over groups is higher significantly than loss of motivation score means of individuals in the 31-40 years group in the loss of motivation score means
3. State-anxiety score means of working parents is higher significantly according to nonworking parents. In addition to, being quite close to each other of continuous anxiety score means of working parents or nonworking parents was found.
4. Loss of motivation of parents who have special needs children their expectations and despair mean scores did not differ according to the states off any job working or nonworking Feelings about the future score means has been understood significantly according to employment situation.
5. Continuous anxiety score means of parents who have special needs children were determined not differ according to number of children. state anxiety score means of parents who have a children were determined that significantly differentiated according to parents who have two, three or four children.
6. Feelings about the future, expectations and despair of parents who have special needs children scores mean is determined that not differ according to number of children. Loss of motivation score means of parents who have four children is determined that differentiation significantly .
7. State and continuous anxiety score means of parents who have different levels of education was found to being quite close to each other
8. Loss of motivation, expectations and despair of parents who have special need children was understood that differentiation according to state of education. in the expectations about future score means, feeling about future score means of undergraduated and graduated parents was found to be higher than graduated from primary school parents
9. Having a significant effect on loss of motivation expectation and despair of feelings about future of state and continuous anxiety of parents was determined

It was understood that explain about %17 of loss of motivation, about %15 of feelings about future, about %23 of expectation and about %27 of despair with together state and continuous anxiety. In addition to, on loss of motivation, expectation and despair of continuous anxiety was understood that being more effective than state anxiety. On feelings about future of state anxiety was understood that being more effective than continuous anxiety.

Discussion and Conclusion: Parents with children with special needs seem to have a significant influence on feelings, motivation loss, expectations and hopelessness about the future and the constantly distressed future. Also, according to the calculated Standard road coefficients, you are constantly lost; Motivation loss, hopelessness and hopelessness were more effective than state anxiety, while state anxiety was more effective than future anxiety on future emotions. Considering that developing self-esteem and optimistic perspectives, starting with the family environment and continuing with the social environment, it can be suggested that the individual should play both functional and functional roles of both the family and the school in developing such skills.

GİRİŞ

Toplumun temelini aile birimi oluşturmaktadır. Aile biriminin, insan neslinin devamını sağlama, aile üyelerinin bakımını sağlama, destekleyici bir çevre temin etme gibi temel işlevleri vardır. Ailenin en temel işlevlerinden biri de bir çocuğu dünyaya getirmektir. Dünyaya gelen çocuk ailede yenilik ve ilişkilerde değişiklik sağlar. Bu çocuğu eşlerin beklentilerine, toplumsal kurallara ve toplum beklentilerine uygun biçimde yetiştirmek, ailenin en temel görevlerindedir. Bu duruma bağlı olarak da anne-babalar, eş olarak birbirlerinden, hayattaki beklentilerinden, mesleklerinden, yakın çevreden ve toplumdan farklı beklentiler içine girmektedirler. Anne-babaların, aileye sağlıklı bir

çocuğun katıldığını öğrenmesi ise en sağlam yapıdaki aile bireylerinde dahi beklentilerin farklılaşmasına, yoğun kaygı ve stresin oluşmasına neden olabilmektedir(Akkök, Aşkar ve Karancı1992; Sungur Bozdoğan, 2011; Bulut, 1990;Evcimen, 1996; Tütüncüoğlu ve Kaya Balkan, 2013; Yıldırım, 2007; Yörükoğlu, 1998).

Doğması beklenen sağlıklı çocuk ile doğan özel gereksinimli çocuğun, engellilik derecesi arasındaki fark arttıkça ailenin çektiği acı hissi ve duygusal tepkilerinde artışlar gözlenebilmektedir. Engelli bir çocuğa sahip olmak, engeli ne olursa olsun geri dönüşsüz ve düzeltilemez olmasından dolayı farklı düzeylerde aile bireyleri üzerinde duygusal sorunları ve birtakım özel güçlükleri de beraberinde getirmektedir. Bu güçlükler; psikolojik durum, maddi durum, eğitim durumu, yaşam tarzı, aile çevresi ve sosyal çevre ile ilişkiler, çocuğun engel durumu olarak gruplandırılabilir (Çiftçi, Tekinarslan ve Sivrikaya, 2013;Küçükler, 2001).

Engelli birey, ailenin işleyişinde, aile üyelerinin rol ve sorumluluklarında önemli değişiklikler meydana getirebilmektedir (McConkey ve diğerleri 2008; Yıldırım, 2007). Bu değişikliklerin nedenleri; engelli çocuğun ailede yarattığı stres, karşılaşılan fiziksel, maddi ve psikolojik sorunlar, ailede engelli bir kardeşin olması, ailelerin, kendilerini anlamayan personele ya da uzmanlara rastlamaları, aile üyelerinin, arkadaşlarının ve yakın çevrelerindeki insanların gösterdikleri tepkiler, olarak belirtilmektedir. Anne-babanın karşı karşıya kaldığı bu tepkilerin de strese neden olduğu saptanmıştır (Byrne ve Cunningham, 1985; Damiani, 1999; Evcimen, 1996).

Bilal ve Dağ'ın (2005) Shapiro'dan aktardığına göre; gelişimsel ya da sağlık sorunları olan çocukların ailelerinin duygusal, kişisel ve kişiler arası alanlarda oldukça stres yaşadıklarını ifade ettikleri belirtilmiştir. Öfke, suçluluk, aşırı koruma gibi duygusal tepkimeler gösterebilen özel gereksinimli çocuk ailelerinde, özel gereksinimli çocuğun davranışlarını, kabul eden veya reddeden aile tutumları adı altında gruplamak mümkündür (Ataman, 1997; Özdoğan, 1997; Seligman, 1989; Turan,Kayihan, Yılmaz ve Topçu, 1991; Whirter ve Acar, 2000; Varol, 2005). Akkök(2003) araştırmasında, ailelerin tepkilerini çeşitli modellerle açıklamıştır. Bunlardan en bilineni "Aşama modeli" olarak bilinen ve ailelerin çeşitli aşamalardan geçerek kabul ve uyum aşamasına geldiğini öngören modeldir. Bu aşamalardan birincisinde aileler şok, inkâr, keder ve çöküntü (depresyon); ikinci aşamada karışık duygular, kaygı, suçluluk, kızgınlık, utanma; üçüncü aşamada ise kapı kapı dolaşma, anlaşma, uyma-yeniden düzenleme, kabul ve uyum duygularını yaşamaktadırlar. Yaşanan bu travmatik duruma çözüm aramaktadırlar. Fakat özel gereksinimli çocuğu olan tüm anne-babaların geçirdikleri aşamalar bir noktaya kadar benzerlik göstermekle birlikte, anne-babalar zaman zaman bu aşamalar arasında gidip gelebilmekte ya da bir aşamaya takılıp kalabilmektedirler. Genellikle düzeltilemeyen, değiştirilemeyen ve süreklilik gösteren yetersizlikler, ailelerin işlevlerini sınırlandırarak onlarda zorlanmalara neden olabilmektedir (Ataman, 1997; 2003; Özdoğan, 1997; Pearce, 1996; Seligman, 1989; M.E.B., 2006; Varol, 2005; Yörükoğlu, 1998). Anne-babaların yaşamış olduğu kaygı ve depresyonun şiddeti, anne-babaların kullandığı başa çıkma düzeneklerine göre değişmektedir. Çünkü engelli bireylere bakım sağlayan anne-babaların çocuklarını büyütürken yaşadıkları deneyimler birbirinden farklıdır. Kimi anne babalar bu duruma kolayca uyum sağlamış ve ruh sağlığı daha az zedelenmiştir. Kimi anne-babalar ise engelli çocukları ile birlikte yaşadıkları problemler ile daha güç başa çıkabilmekte, çocuğun bakım yükü onlara daha ağır gelmekte ve gelecek hakkında daha karamsar olmaktadır. Ailelerin yaşadığı sıkıntıları tetikleyen bir diğer etken de özel gereksinimli çocuğun özellikleri ve davranışları olduğu belirtilmektedir. Çocuk büyüdükçe çocuğu yönetmede yaşanan güçlükler, artan maddi sıkıntılar, gelecek ile ilgili kaygılar ve uzmanlarla olan sürekli ilişkinin anne-babaların stresini artırdığı belirlenmiştir. Normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelere göre daha fazla aile ve evlilik sorunları yaşadıkları belirlenmiştir(Eş, 2013;Kermanshahi vd., 2008; Sayın, 2007; Seltzer ve Heller, 1997).

Anne-babalar, çocuklarına engelli tanısı konulunca, hemen sorunun çözümü için soruna yönelik baş etme stratejileri denemeye başlamaktadırlar. Anne-babanın benlik algısı olumlu ise, baş etme stratejisi bireyin pozitif uyuma yönelmesini sağlamaktadır. Anne-babanın benlik algısında olumsuz düşünceler varsa anne-babanın özel gereksinimli çocuğa uyumu ve bununla baş etmesi zorlaşmaktadır. Bu baş etme stratejileri tipik olarak bilişsel yanılısama haline dönüşmektedir. Anne-babalar bu bilişsel yanılısamalara göre sosyal çevreye, kendilerine ve çocuğa karşı tepkiler sunmaktadırlar. Örneğin, engelli çocuğu yadsımaya yönelik duygu merkezli baş etme düzeneklerinden kaçınma, mesafe koymayı kullanma eğilimi gösterebilirler. Bir hastalık tanısı

olmamasına karşın, farklı belirtiler kümesi ile kendilerini toplumdan uzak, izole edilmiş bir yaşantıya sokabilmektedirler. Özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babalar, engelli çocuğun varlığıyla ve özellikle çocuğun amaçsız davranışlarının artmasıyla anne-babaların iyilik hali ve anne-babalık davranışları da olumsuz yönde etkilenmeye başlayabilir. Ayrıca özel gereksinimli çocuğu olan anne-babaların sağlıklı çocuğu olan anne-babalara göre özgüvenlerinin ve evlilik uyumlarının da düşük olduğu yapılan araştırmalarda belirlenen bir gerçektir (Uğuz, Toros, Yazgan, ve Çolakkadioğlu, 2004).

Özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babaların durumluk ve sürekli kaygı düzeylerini belirlemeye dönük çeşitli araştırmalar (Aktürk, 2012; Coşkun ve Akkaş, 2009; Deniz, Dilmaç ve Arıcak, 2009; Keskin, Bilge, Engin ve Dülgerler, 2010; Tütüncüoğlu ve Balkan, 2013; Yıldırım Doğru ve Arslan 2008) vardır. Bu çalışmalarda ailelerin kaygı durumları ile çeşitli değişkenlerin ilişkisi araştırılmıştır. Ailelerin umutsuzluk düzeylerine dönük (Akdere, Acar ve Baştuğ, 2009; Ayça, 2013; Batıgün, 2008; Danış, 2006; Eş, 2013; Karadağ, 2009; Özyazıcıoğlu ve Tüfekci, 2009) araştırmalar da vardır.

Engelli çocuğa sahip olan ailelerin içinde bulunduğu psikososyal durumları belirlemek, engelli çocuğa sahip olmanın aile içinde oluşturduğu sorunları saptamak ve anne-babaların umutlarını, kaygılarını ve beklentilerini öğrenmek, toplumda engellilere karşı oluşan ön yargıları en aza indirmek, bireylerin yaşam kalitesini artırmak için gerekmektedir (Aktürk, 2012; ASPB, 2012). Özel gereksinimlilik, engelli olmayı da kapsayan bir kavramdır. Bu yüzden bu araştırmada özel gereksinimli kavramı tercih edilmiştir.

Özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babaların çocuklarını yetiştirirken yaşadıkları olumsuz duygulara ve bu duygularıyla başa çıkmalarını engelleyen faktörlerden biri de umut düzeyindeki biliş ve duyuşsal durumlarıdır. Bu durum gündelik yaşamını kaygıya dönüştüren ve umutsuzluğunu daha da pekiştiren unsurlar olabilir.

Anne-babaların kaygı durumları ile umutsuzluk düzeyi hakkında iyileşmenin olup olmadığını belirlemek ve alan yazına katkı sağlamak için zihinsel engelli bireylerin anne-babalarının yaşadıkları kaygı durumları ve umutsuzluk düzeyinin birbiri ile ilişkisini inceleyen bir araştırma yapılmıştır. Umutsuzluk, sosyal destekten gücünü alan ve stres ile paralellik gösteren birbirine kenetlenmiş bir bağdır. Sosyal destek, anne-babaların umut düzeyinde etkili olmaktadır, umut düzeyi de anne-babaların yaşadığı stresin düzeyinde etkili olmaktadır. Engelli çocuğun refahı için sorumluluğu üstlenen anne-babalar, çocuğa duygusal ve sosyal destek sağlamak, ihtiyacı olan hizmetleri izlemek, parasal kaynak sağlamak gibi görevler üstlenmektedirler (Eş, 2013; Horton ve Wallender, 2001; Sanders ve Morgan, 1997). Anne-babaların kaygı durumları ile umutsuzluk düzeyi hakkında iyileşmenin olup olmadığını belirlemek ve alan yazına katkı sağlamak için özel gereksinimli çocukların anne-babalarının yaşadıkları kaygı durumları ve umutsuzluk düzeyinin birbiri ile ilişkisini bilmek alınacak tedbirler, müdahaleler ve önleyici hizmetler açısından önemlidir. Çalışmaların bulguları ışığında öneriler geliştirmek ve bunu hizmet alanında uygulamak, bilimsel bilginin gelişmesi için önemli aşamalarıdır. Bu yönü ile araştırmalar ve bulguların sürekli dinamik olması, işlevsel kalması ve uygulanabilir özellik taşıması önemlidir. Bu araştırmanın da özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babaların kaygı durumlarını ve bu değişkene yönelik umutsuzluk düzeyini belirleyerek elde edilen bulgulara dönük öneriler geliştirilmesi açısından önemli olduğu söylenebilir.

Bu araştırmada amaç, özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babaların kaygı durumları ve bazı özlük niteliklerine bağlı olarak, umutsuzluk düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek ve analiz sonucunda elde edilen bulgulara bilimsel düzeyde öneriler geliştirmektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıda alt amaçlar geliştirilmiştir.

1. Anne-babaların umutsuzluk düzeyleri, yaş değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
2. Anne-babaların kaygı düzeyleri, çalışıp çalışmama değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
3. Anne-babaların umutsuzluk düzeyleri, çalışıp çalışmama değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
4. Anne-babaların kaygı düzeyleri, çocuk sayısına göre farklılaşmakta mıdır?
5. Anne-babaların umutsuzluk düzeyleri, çocuk sayısına göre farklılaşmakta mıdır?
6. Anne-babaların umutsuzluk düzeyleri eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
7. Anne-babaların kaygı düzeyleri, umutsuzluk düzeylerini anlamlı düzeyde etkilemekte midir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama (survey) araştırması bir grubun belirli özelliklerini belirlemek için verilerin toplanmasını amaçlayan çalışmalardır (Büyüköztürk, 2009). Tarama modelleri geçmişte ya da halen var olan bir durumu, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. (Karasar, 1999).

Araştırma Grubu

Bu araştırma, özel gereksinimli (zihinsel engelli, öğrenme güçlüğü, duyu davranış bozukluğu, işitme güçlüğü, görme yetersizliği, iletişim bozukluğu, bedensel yetersizlikler gibi) çocuğa sahip anne-babalar üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, 2015 yılı Burdur il merkezi ve merkez köylerinde ikamet eden 351 anne-baba oluşturmaktadır.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Anne-Babaların Demografik Özellikleri

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Çocuk Sayısı	51	132	97	35	23	8	4	2
Bir İşte Çalışıp-Çalışmama			Evet				Hayır	
			97				255	
Ailede Başka Engelli Çocuk			Evet				Hayır	
			40				317	
Eğitim Durumu	Okur-Yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Lisans Üstü		
	40	157	60	63	17	3		

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri, araştırmacılar tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu" ve anne-babaların kaygı düzeylerini karşılaştırmak için Spielberger'in geliştirmiş olduğu "Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri", anne-babaların umutsuzluk düzeylerini karşılaştırmak için Beck ve arkadaşları tarafından 1974 yılında oluşturulan ve Seber tarafından 1991 yılında Türkçeye çevrilen "Beck Umutsuzluk Ölçeği" kullanılarak toplanmıştır.

Durumluk-Sürekli Kaygı Ölçeği

Özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babaların durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinin ölçümü için Durumluk-Sürekli Kaygı Ölçeği (Spielberger State-Trait Anxiety Inventory) kullanılmıştır. Bu ölçek, Öner ve LeCompte (1983) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış ve geçerlilik güvenilirlik çalışmaları yapılmış olan, kısa ifadeler içeren, kendini değerlendirme türü bir ölçektir.

Ölçek her biri 20'şer adet ifade içeren, sürekli ve durumluk kaygıyı ayrı ayrı ölçen iki alt birimden oluşmaktadır. Bu iki ölçek TX-1 ve TX-2 şeklindedir. Durumluluk Kaygı Ölçeği maddelerinde ifade edilen duyu ya da davranışlar bu tür yaşantıların şiddet derecesine göre (1) hiç, (2) biraz, (3) çok ve (4) tamamıyla gibi şartlardan birini işaretlemek suretiyle cevaplandırılır. Sürekli kaygı göre (1) hemen hiçbir zaman, (2) bazen, (3) çok zaman ve (4) hemen her zaman şeklinde işaretlenir. Seçeneklerin ağırlık değerleri 1'den 4'e kadar değişir. Ölçeklerde doğrudan (düz) ve tersine dönmüş ifadeler bulunur (Aktaş, 2009).

Olumsuz duygular, doğrudan ifadelerle; olumlu duygular da tersine dönmüş ifadelerle dile getirilir. Tersine dönmüş ifadeler puanlanırken 1 ağırlık değerinde olan maddeler 4'e, 4 ağırlık değerinde olan maddeler 1'e dönüştürülür. 1, 2, 5, 8, 10, 11,15, 16, 19 ve 20'nci maddeler Durumluk Kaygı Ölçeği'nde tersine dönmüş ifadelerdir. 21, 26, 27, 30, 33, 36 ve 39'uncu maddeler, Sürekli Kaygı

Ölçeği'nde tersine dönmüş ifadelerdir. İki alt ölçekten de elde edilen toplam puan değeri 20-80 arasında değişir. Yüksek puan yüksek kaygı düzeyini, düşük puan ise düşük kaygı düzeyini gösterir (Aktürk, 2012).

Kuder-Richardson 20 formülünün genelleştirilmiş bir formu olan Alpha korelasyonları ile saptanan güvenilirlik katsayıları; "Sürekli Kaygı Ölçeği" için 0.83 ile 0.87 arasında; "Durumluk Kaygı Ölçeği" için 0.94 ile 0.96 arasında bulunmuştur. (Deniz, Dilmaç ve Arıcak, 2009). Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeğinin Türkçeleştirilmesi deneysel kavram geçerliği ve kriter geçerliği olmak üzere iki ayrı tekniğin yardımıyla gerçekleştirilmektedir.

Beck Umutsuzluk Ölçeği

Ölçeği Beck ve arkadaşları 1974 yılında Heimber'in gelecek ile ilgili kaygılar ölçeğinden ve klinisyenlerden yardım alınarak hazırlanmıştır. Türkçeye ise Seber (1991) doçentlik tezinde çevirmiş, daha sonra Seber, Dilbaz, Kaptanoğlu, ve Tekin, (1993)ve Doruk (1994) güvenilirlik çalışmaları yapmışlardır. Bireyin geleceğe yönelik olumsuz beklentilerini ölçmek için, ergen ve yetişkinlere uygulanmak için hazırlanmış bir ölçme aracıdır. 20 maddeden oluşan, 0-1 arası puanlanan bir ölçektir. Ölçeği puanlarken maddelerin 11 tanesinde 'evet' seçeneği, 9 tanesinde ise 'hayır' seçeneği 1 puan alır. 1,3,5,6,8,10,13,15 ve 19. sorularda hayır'; 2,4,7,9,11,12,14,16,17,18. ve 20. sorularda ise 'evet' yanıtı için 1'er puan verilir. Puan ranjı 0-20'dir. Puanların yüksek olması; umutsuzluğu, düşük oluşu ise umudu gösterir.0-3 puan hiç ya da minimal umutsuzluğu, 4-8 arası puan düşük umutsuzluk seviyesini, 9-14 puan orta düzey umutsuzluğu, 15 ve üzeri puan yüksek umutsuzluk düzeyini belirtmektedir (Balkanlı, 2008; Deveci, Ulutaşdemir, ve Açık, 2011; Erdoğan, 2013; Öner 1997; Savaşır ve Şahin, 1997).Seber'e (1991) göre ölçeği oluşturan maddeler üç alt boyutta incelenmektedir. Ölçekte gelecekle ilgili duygular; 1, 6, 13, 15, 19 maddelerden, motivasyon kaybı ile ilgili maddeler; 2, 3, 9, 11, 12, 16, 17, 20 ve gelecekle ilgili beklentiler ise 4, 7, 8, 14 ve 18 maddelerden oluşmaktadır. Elde edilen toplam puan "umutsuzluk" puanını oluşturmaktadır (Akmanış, 2010; Duman, Taşğın, ve Özdağ, 2009).Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .93, madde-toplam puan korelasyonlarının .39 ile .76 arasında değiştiği bulunmuştur. Ölçeğin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması Seber (1991) ve Durak (1993) tarafından gerçekleştirilmiştir.

Akmanış'in (2010) Otistik çocuğu olan annelerin algıladıkları sosyal desteğe göre umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi konulu araştırmasında kullanılan Beck Umutsuzluk Ölçeği'nin güvenilirlik katsayısı hesaplanmış ve ölçekte bulunan her bir maddenin varyansına dayalı olarak hesaplanan Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı 0.81 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Anne-babaların özlük niteliklerine dönük sorular, bağımsız değişkenlerin Durumluk-Sürekli Kaygı Ölçeği ile Beck Umutsuzluk Ölçeği ve alt ölçeklerinin karşılaştırılması ile parametrik testlerden tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Burada anlamlı fark çıkan gruplarda farkın kaynağını bulmak içinse Scheffe ve Dunnett C testleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgular $p < .05$ anlamlılık düzeyine göre değerlendirilmiştir. Durumluk-Sürekli Kaygı Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği ile alt ölçeklerinden elde edilen puanlar arasındaki ilişkiyi ve ilişkinin yönünü incelemek için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı kullanılmıştır. Araştırma kapsamında kullanılan istatistiksel işlemlerde güven aralığı % 95, anlamlılık düzeyi ise 0.05 olarak kabul edilmiş ve elde edilen tüm sonuçlar çift yönlü olarak sınımlanmıştır.

BULGULAR

Anne-babaların özlük niteliklerine dönük sorular bağımsız değişkenlerin Durumluk-Sürekli Kaygı Ölçeği ile Beck Umutsuzluk Ölçeği ve alt ölçeklerinin karşılaştırılmasında, parametrik testlerden tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Burada anlamlı fark çıkan gruplarda farkın kaynağını bulmak içinse Scheffe ve Dunnett C testleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgular $p < .05$ anlamlılık düzeyine göre değerlendirilmiştir. Özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babaların yaş, bir işte çalışıp-çalışmama, çocuk sayısı, eğitim durumu değişkenlerine göre umutsuzluklarının belirli açılarda farklılaştığı belirlenmiştir. Kaygı durumlarında da bir işte çalışıp-çalışmama ve çocuk sayısı değişkenlerine göre farklılaşmaların olduğu belirlenmiştir. Anne-babaların kaygı durumları ile umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı farklılaşmaların olduğu saptanmıştır.

Tablo 1. Yaş Değişkenine Göre Anne-Babaların Umutsuzluklarının İncelenmesine Yönelik Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) Sonuçları

Bağımlı Değişken	Yaş	n	X	Ss	F	P	GAF*
Gelecekle İlgili Duygular	1. 30 yaş ve altı	65	1.23	1.36	1.63	.18	Yok
	2. 31-40 yaş	109	1.22	1.40			
	3. 41-50 yaş	83	1.42	1.50			
	4. 51 yaş ve üstü	94	1.65	1.73			
Motivasyon Kaybı	1. 30 yaş ve altı	65	3.03	2.19	3.33	.02	2-4
	2. 31-40 yaş	109	2.90	1.87			
	3. 41-50 yaş	83	3.58	1.99			
	4. 51 yaş ve üstü	94	3.66	2.09			
Beklentiler	1. 30 yaş ve altı	65	2.20	1.34	1.21	.30	Yok
	2. 31-40 yaş	109	2.14	1.46			
	3. 41-50 yaş	83	2.52	1.42			
	4. 51 yaş ve üstü	94	2.30	1.44			
Umutsuzluk (Toplam Puan)	1. 30 yaş ve altı	65	6.46	4.05	2.69	.05	Yok
	2. 31-40 yaş	109	6.26	4.05			
	3. 41-50 yaş	83	7.52	4.03			
	4. 51 yaş ve üstü	94	7.61	4.23			

* Gruplar Arası Fark

Tablo 1'deki bulgulara göre, araştırmaya katılan bireylerin gelecekle ilgili duygular, beklentiler ve umutsuzluk puan ortalamalarının yaşa göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı, motivasyon kaybı puan ortalamalarının ise anlamlı bir şekilde farklılaştığı anlaşılmaktadır. Farklılaşmanın kaynağını belirlemek için yapılan Scheffe Testi sonuçlarına göre, 51 yaş ve üstü yaş grubunda bulunan bireylerin motivasyon kaybı puan ortalamaları 31-40 yaş grubunda bulunan anne-babalara göre anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

Tablo 2. Anne-Babaların Kaygılarının Bir İşte Çalışıp-Çalışmama Durumuna Göre İncelenmesine Yönelik Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	n	X	Ss	T	P
Durumluk Kaygı	Çalışıyorum	94	45.37	9.98	2.19	.03*
	Çalışmıyorum	257	42.38	11.76		
Sürekli Kaygı	Çalışıyorum	94	47.12	8.58	-.98	.33
	Çalışmıyorum	257	48.19	9.23		

*P<0.05

Tablo 2'deki sonuçlara göre, durumluk kaygı puan ortalamalarının herhangi bir işte çalışıp çalışmama durumuna göre farklılaştığı, sürekli kaygı puan ortalamalarının ise herhangi bir işte çalışma durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir. Buna göre, herhangi bir işte çalışan bireylerin durumluk kaygı puan ortalamaları çalışmayan bireylerininkine göre anlamlı bir şekilde yüksek bulunmuştur. Diğer yandan, herhangi bir işte çalışan veya çalışmayan anne-babaların, sürekli kaygı puan ortalamalarının birbirine oldukça yakın olduğu görülmüştür.

Tablo 3. Anne-Babaların Umutsuzluklarının Bir İşte Çalışıp-Çalışmama Durumuna Göre İncelenmesine Yönelik Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	n	X	Ss	T	P
Gelecekle İlgili Duygular	Çalışıyorum	94	1.69	1.49	2.31	.02*
	Çalışmıyorum	257	1.27	1.51		
Motivasyon Kaybı	Çalışıyorum	94	3.38	2.04	.53	.60
	Çalışmıyorum	257	3.25	2.04		
Beklentiler	Çalışıyorum	94	2.22	1.52	-.47	.64
	Çalışmıyorum	257	2.30	1.39		
Umutsuzluk (Toplam Puan)	Çalışıyorum	94	7.30	4.36	.94	.35
	Çalışmıyorum	257	6.83	4.04		

* $P < 0.05$

Tablo 3’de yer alan bulgulara göre, motivasyon kaybı, beklentiler ve umutsuzluk puan ortalamalarının herhangi bir işte çalışıp çalışmama durumuna göre farklılaşmadığı, gelecekle ilgili duygular puan ortalamasının ise herhangi bir işte çalışıp çalışmama durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı anlaşılmıştır. Buna göre, herhangi bir işte çalışan bireylerin gelecekle ilgili puan ortalamaları çalışmayan bireylerininkine göre anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Diğer yandan, herhangi bir işte çalışan veya çalışmayan bireylerin motivasyon kaybı, beklentiler ve umutsuzluk puan ortalamalarının birbirine oldukça yakın olduğu görülmüştür.

Tablo 4. Anne-Babaların Kaygılarının Çocuk Sayısına Göre İncelenmesine Yönelik Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) Sonuçları

Bağımlı Değişken	Çocuk Sayısı	N	X	Ss	F	P	GAF*
Durumluk Kaygı	1	50	37.06	9.82	6.76	.00	1-2, 1-3, 1-4
	2	134	43.39	10.61			
	3	95	44.01	12.00			
	4	72	45.96	11.61			
Sürekli Kaygı	1	50	45.28	5.64	1.87	.13	-
	2	134	47.87	9.47			
	3	95	48.56	10.12			
	4	72	48.90	8.54			

* Gruplar Arası Fark

Tablo 4’deki sonuçlara göre, sürekli kaygı puan ortalamalarının çocuk sayısına göre farklılaşmadığı, durumluk kaygı puan ortalamalarının ise anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Farklılaşmanın kaynağını belirlemek için yapılan Scheffe Testi sonucuna göre, bir çocuğa sahip bireylerin durumluk kaygı puan ortalamaları iki, üç ve dört çocuğa sahip anne-babalara göre anlamlı düzeyde farklıdır.

Tablo-5. Anne-Babaların Umutsuzluklarının Çocuk Sayısına Göre İncelenmesine Yönelik Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) Sonuçları

Bağımlı Değişken	Çocuk Sayısı	n	X	Ss	F	P	GAF*
Gelecekle İlgili Duygular	1	50	1.42	1.55	1.73	.16	-
	2	134	1.34	1.52			
	3	95	1.18	1.40			
	4	72	1.71	1.60			
Motivasyon Kaybı	1	50	3.26	2.26	3.93	.01	3-4
	2	134	3.26	2.00			
	3	95	2.85	2.00			
	4	72	3.93	1.89			
Beklentiler	1	50	2.24	1.49	.12	.95	-
	2	134	2.32	1.37			
	3	95	2.22	1.46			
	4	72	2.32	1.45			
Umutsuzluk (Toplam Puan)	1	50	6.92	4.72	2.37	.07	-
	2	134	6.93	3.97			
	3	95	6.25	4.07			
	4	72	7.96	3.91			

* Gruplar Arası Fark

Tablo 5'deki sonuçlara göre, gelecekle ilgili duygular, beklentiler ve umutsuzluk puan ortalamalarının çocuk sayısına göre farklılaşmadığı, motivasyon kaybı puan ortalamasının ise anlamlı bir şekilde farklılaştığı belirlenmiştir. Farklılaşmanın kaynağını bulmak için gerçekleştirilen Scheffe Testi sonucuna göre, çocuk sayısı dört olan bireylerin motivasyon kaybı puan ortalamaları çocuk sayısı üç olan bireylerininkine göre anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Anne-Babaların Umutsuzluklarının Eğitim Durumuna Göre İncelenmesine Yönelik Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) Sonuçları

Bağımlı Değişken	Eğitim Durumu	n	X	Ss	F	P	GAF*
Gelecekle İlgili Duygular	1. Okur Yazar	40	1.83	1.82	2.50	.04	2-5
	2. İlkokul	155	1.17	1.38			
	3. Ortaokul	60	1.45	1.73			
	4. Lise	63	1.33	1.40			
	5. Lisans ve Lisansüstü	33	1.85	1.37			
Motivasyon Kaybı	1. Okur Yazar	40	3.50	2.10	1.21	.31	-
	2. İlkokul	155	3.45	2.06			
	3. Ortaokul	60	3.35	1.96			
	4. Lise	63	2.87	1.92			
	5. Lisans ve Lisansüstü	33	2.97	2.19			
Beklentiler	1. Okur Yazar	40	2.50	1.54	1.16	.33	-
	2. İlkokul	155	2.22	1.34			
	3. Ortaokul	60	2.55	1.49			
	4. Lise	63	2.10	1.54			
	5. Lisans ve Lisansüstü	33	2.18	1.31			

Umutsuzluk (Toplam Puan)	1. Okur Yazar	40	7.83	4.14			
	2. İlkokul	155	6.83	3.96			
	3. Ortaokul	60	7.35	4.30	1.01	.40	-
	4. Lise	63	6.30	4.21			
	5. Lisans ve Lisansüstü	33	7.00	4.37			

*Gruplar Arası Fark

Tablo 6'da sonuçlara göre, motivasyon kaybı, beklentiler ve umutsuzluk puan ortalamalarının eğitim durumuna göre farklılaşmadığı, gelecekle beklentiler puan ortalamasının ise anlamlı bir şekilde farklılaştığı belirlenmiştir. Farklılaşmanın kaynağını bulmak için gerçekleştirilen Scheffe Testi sonucuna göre, lisans ve lisansüstü mezunu bireylerin gelecekle ilgili duygular puan ortalamalarının ilkökul mezunu anne-babalara göre daha yüksek olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 7. Anne-Babaların Kaygı Durumlarının Umutsuzluklarına Göre İncelenmesine Yönelik Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişkenler	R	R ²	Std. B	T	F	İkili r
Gelecekle Duygular	Sabit				-3.54***		
	Durumluk Kaygı	.391	.153	.27	4.04***	31.36***	.37
	Sürekli Kaygı			.16	2.43**		.34
Motivasyon Kaybı	Sabit				-1.71*		
	Durumluk Kaygı	.406	.165	.19	2.91**	34.30***	.36
	Sürekli Kaygı			.25	3.89***		.38
Beklentiler	Sabit				-3.31**		
	Durumluk Kaygı	.474	.225	.19	3.06**	50.49***	.41
	Sürekli Kaygı			.32	5.14***		.45
Umutsuzluk (Toplam Puan)	Sabit				-3.45**		
	Durumluk Kaygı	.506	.256	.26	4.19***	59.80***	.45
	Sürekli Kaygı			.30	4.80***		.47

* $P < 0.05$, ** $P < 0.05$, *** $P < 0.01$

Tablo 7'de yer alan bulgulara göre, durumluk ve sürekli kaygının gelecekle ilgili duygular, motivasyon kaybı, beklentiler ve umutsuzluk üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Durumluk ve sürekli kaygı birlikte; gelecekle ilgili duyguların yaklaşık %15'ini, motivasyon kaybının yaklaşık %17'sini, beklentilerin yaklaşık %23'ünü ve umutsuzluğun yaklaşık %27'sini açıkladığı anlaşılmıştır. Ayrıca, hesaplanan standart yol katsayılarına göre, sürekli kaygının; motivasyon kaybı, beklentiler ve umutsuzluk üzerinde durumluk kaygıya göre daha etkili olduğu, durumluk kaygının ise gelecekle ilgili duygular üzerinde sürekli kaygıya göre daha etkili olduğu anlaşılmıştır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırmada elde edilen bulgulara bakıldığında, özel gereksinimli çocuğa sahip olan anne-babaların kaygı durumuna bağlı umutsuzluk düzeylerinde anlamlı farklılaşma görülmektedir. Bu araştırmada anne-babaların hem durumluk hem de sürekli kaygı durumlarına bağlı umutsuzluk düzeylerinin anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır.

Özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babalardan araştırmaya katılan bireylerin gelecekle ilgili duygular, beklentiler ve umutsuzluk puan ortalamalarının yaşa göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı, motivasyon kaybı puan ortalamalarının ise anlamlı bir şekilde farklılaştığı anlaşılmaktadır. Farklılaşmanın kaynağını belirlemek için yapılan Scheffe Testi sonuçlarına göre, 51

yaş ve üstü yaş grubunda bulunan anne-babaların motivasyon kaybı puan ortalamaları 31-40 yaş grubunda bulunan anne-babalarınkine göre anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Alan yazın araştırmalarında özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babaların umutsuzluk düzeylerine yönelik yapılan araştırmalarda yaş değişkeninin artışı ile umutsuzluk puanının artmasına ilişkin bulgulara rastlanmıştır (Akandere ve diğerlerinin 2009; Eş, 2013; Coşkun ve Akkaş, 2009; Danış, 2006; Özyazıcıoğlu ve Tüfekçi, 2008). Akandere ve diğerlerinin 2009 yılında yaptığı zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi konulu çalışmada 51 yaş ve üzeri olan anne-babaların gelecekle ilgili duygu, beklenti ve umut puanları anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. İleri yaştaki annelerin umut, gelecekle ilgili duygu ve beklenti puanlarının genç annelere göre yüksek olmasının nedeni ise fiziksel ve zihinsel olarak çocuğun doğumundan itibaren bakımını üstlenmesi, çocukla babadan daha çok vakit geçirmesi, çocuğa yıllarca usanmadan bakım sağlanmasından kaynaklandığının düşünülmesi, ileri yaşlarda ortaya çıkan sağlık sorunlarının çocuğun bakımını güçleştireceği ve anne-babaların çocuğun bakım ihtiyaçlarını karşılayamayacakları endişesiyle umutsuzluğa kapıldıkları şeklinde yorumlanışlardır.

Araştırmaya katılan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları herhangi bir işte çalışıp çalışmama durumuna göre farklılaştığı, sürekli kaygı puan ortalamalarının ise herhangi bir işte çalışma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı anlaşılmaktadır. Buna göre, herhangi bir işte çalışan anne-babaların durumluk kaygı puan ortalamaları çalışmayan anne-babalara göre daha yüksektir. Özyazıcı ve Güdücü Tüfekçi (2009) araştırmasında annenin eğitim düzeyi, çalışma durumu, sosyal güvenceye sahip olma, gebeliği isteme durumu ile durumluk kaygı ve umutsuzluk puan ortalamaları arasında anlamlı farklılığın olmadığını vurgulamıştır. Collados ve arkadaşları (2005), annenin çalışma durumunun anksiyete üzerinde etkili olmadığını saptamışlardır. Aktürk de (2012) yaptığı çalışmada çalışmayan annelerin durumluk ve sürekli kaygı puanlarının çalışanlardan daha yüksek olduğunu belirlemiştir.

Özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babalardan motivasyon kaybı, beklentiler ve umutsuzluk puan ortalamalarının herhangi bir işte çalışıp çalışmama durumuna göre farklılaşmaması ama gelecekle ilgili duygular puan ortalamasının ise herhangi bir işte çalışıp çalışmama durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşması dikkat çekicidir. Buna göre, herhangi bir işte çalışan anne-babaların gelecekle ilgili puan ortalamaları çalışmayan anne-babalarınkine göre anlamlı düzeyde yüksektir. Diğer yandan, herhangi bir işte çalışan veya çalışmayan anne-babaların motivasyon kaybı, beklentiler ve umutsuzluk puan ortalamalarının birbirine oldukça yakın olduğu görülmüştür. Konu ile ilgili yapılan benzer araştırmalarda da bir işte çalışıp çalışmama faktörüne göre umutsuzluk alt boyutları arasında paralellik olduğu belirtilmiştir (Danış, 2006; Özyazıcı ve Güdücü Tüfekçi, 2009).

Bu çalışmada, araştırmaya katılan anne-babaların sürekli kaygı puan ortalamalarının çocuk sayısına göre farklılaşmadığı, durumluk kaygı puan ortalamalarının ise anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Tütüncüoğlu ve Kaya Balkan'ın (2013) yaptığı çalışmaya göre tek çocuğu olan anneler 2 ve 3 çocuğu olan annelere göre daha yüksek düzeyde durumluk ve sürekli kaygıya sahip oldukları belirlenmiştir. Diyabet hastası çocuğu olan annelerin başka çocuklarının da olmasının, annenin aile içindeki sorumluluğunu arttıracığı, kaygı ve stresin de artabileceği düşüncesini savunmuşlardır. Yapılan bazı araştırmalarda ise çocuk sayısı açısından durumluk ve sürekli kaygı puanlarının anlamlı farklılaşma göstermediği bulunmuştur (Aktürk, 2012; Yıldırım Doğru ve Arslan 2008). Yıldırım Doğru ve Arslan'ın (2008) çalışmasında zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan anne-babalara stresle başa çıkma stratejilerine uyum geliştirmek için içlerinde hemşirenin de bulunduğu profesyonel destek sağlayıcılara ihtiyaç duyulduğu ve bu konuda yapılan çalışmaların sonunda zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan anne-babalara verilen eğitimin, stresle başa çıkmada ve depresyon bulgularını azaltmada etkili olduğu savunulmuştur.

Bu çalışmada araştırmaya katılan anne-babaların gelecekle ilgili duygular, beklentiler ve umutsuzluk puan ortalamalarının çocuk sayısına göre farklılaşmaması ama motivasyon kaybında anlamlı bir şekilde farklılaşmanın olması dikkat çekicidir. Eş'in (2013) yaptığı çalışmada çocuk sayısı arttıkça umutsuzluk düzeylerinin anlamlı şekilde farklılaştığı belirlenmiştir. Ceylan'ın (2004) yaptığı çalışmada ise annelerin umutsuzluk düzeylerinin evdeki çocuk sayısına göre anlamlı bir şekilde farklı olmadığı belirlenmiştir.

Yapılan diğer araştırmalarla da karşılaştırılınca eğitim durumuna göre anne-babaların umutsuzluk düzeylerinde farklılıkların olduğu görülmektedir. Özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babalardan motivasyon kaybı, beklentiler ve umutsuzluk puan ortalamalarının eğitim durumuna göre farklılaşmadığı, gelecekle ilgili beklentiler puan ortalamasının ise anlamlı bir Şekilde farklılaştığı belirlenmiştir. zyazıcı ve Güdücü Tüfekçi (2009) yaptıkları araştırmada, araştırmaya katılan anne-babaların eğitim durumuna göre umutsuzluk alt boyutları arasında paralellik olduğunu belirtmişlerdir. Bazı araştırmalarda ise yüksek öğretimden mezun anne-babaların, araştırma inceleme olanaklarını belirleyerek yüksek ğretim almamış anne-babalara göre daha az umutsuzluk yaşadıklarını belirtmişlerdir (Akandere ve diğ. 2009; Danış, 2006).

Özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babaların kayđı durumlarının, umutsuzluk düzeylerini ne düzeyde etkilediği incelendiğinde, özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babalarda durumluk ve sürekli kaygılarının gelecekle ilgili duygular, motivasyon kaybı, beklentiler ve umutsuzluk üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Durumluk ve sürekli kaygının birlikte; gelecekle ilgili duyguların yaklaşık %15'ini, motivasyon kaybının yaklaşık %17'sini, beklentilerin yaklaşık %23'n ve umutsuzluğun yaklaşık %27'sini açıkladığı anlaşılmıştır. Ayrıca, hesaplanan standart yol katsayılarına göre, sürekli kaygının; motivasyon kaybı, beklentiler ve umutsuzluk üzerinde durumluk kayđıya göre daha etkili olduğu, durumluk kaygının ise gelecekle ilgili duygular üzerinde sürekli kayđıya göre daha etkili olduğu anlaşılmıştır. Özyazıcıoğlu ve Güdücü Tüfekci'nin (2009)alışmalarında, annelerin hastanede kalma süreleri ile kayđı ve umutsuzluk puan ortalamalarında anlamlı düzeyde farklılık olduğunu vurgulamışlardır. Annenin, bebeğin durumuna ilişkin stres ve endişesini azaltmada bilgilendirmenin önemi vurgulanmış ve bebek hakkında bilgilendirilen annelerin, kayđı puan ortalamaları düşük, bilgilendirilmeyen annelerin umutsuzluk puanları yüksek bulunmuş ancak gruplar arasında manidar farkın olmadığı saptanmıştır. Ergin ve arkadaşları (2007) ise bebek hastaneye yatırıldığında ebeveynlerin %85.4'ne bilgi verildiğini (%76 doktor tarafından), bilgi alma durumu ile durumluk kayđı puan ortalamaları arasında anlamlı fark olduğunu bulmuşlardır. Hamarta, Uslu ve Deniz'in (2002) alışmalarında, zihinsel engelli çocukların günlük yaşamda yerine getirmeleri gereken öz-bakım becerileri ebeveynlerin yardımlarıyla gerçekleşmesi ve anne-babaya bağımlı bir hayat sürmeleri, ebeveynlerin üzerindeki yükü arttırmısından dolayı ve çocukların iyileşmeyeceklerini düşünmeleri ebeveynlerin kayđı ve umutsuzluk düzeylerini arttırdığı belirtilmektedir. Karadağ(2009), araştırmasında annelerin çocuklarının engeli nedeniyle sosyal, psikolojik ve ekonomik sorun yaşamaları, engelli çocuğunun doğumuyla hayal kırıklığı, çocuklarının tedavisi sürecinde sorun yaşadığını saptamıştır. Ayrıca sosyal desteklerinin düşük, umutsuzluk düzeylerinin yüksek olduğunu, sosyal destekleri arttıka umutsuzluk düzeylerinin azaldığını belirterek, destek birimlerinin önemini vurgulamıştır. Çengelci (2009), araştırmasında, annelerin çocuğun engel durumundan çok başka demografik değişkenlerden etkilendikleri belirlemiş, çocuğa ulaşabilmenin tek yolunun aileye ulaşmaktan geçtiği düşünülerek, ailenin çocuğun engeli konusunda bilinçlendirilmesi ve ocuk özel eğitim alırken ailelere yönelik eğitimlerin de yapılmasını önermiştir.

Araştırmada elde edilen bulgular ışıkında, řu öneriler geliştirilebilir:

1-Özel gereksinimli anne-babaların umutsuzluk düzeylerinde özellikle motivasyon kaybında büyük yaş grubu anne-babaların etkilendiği saptanmıştır. Umutsuzluğun katı ve esnek olmayan yani ulaşılmaz düşünceleri kapsadığı, karmaşık durumları barındırdığı dikkate alındığında onlara güvenli bir bakış kazandıracak psiko-sosyal hizmetlerle destekler sağlanmalıdır.

2-Herhangi bir işte çalışan özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babaların çalışmayan anne-babalara oranla durumluk kayđı ve gelecekle ilgili umutsuzluk düzeyleri daha yüksektir. Kaygının şimdi ve gelecekle ilgili karmaşık durumları barındırdığı, umutsuzluğun ise ulaşılmazlık düşüncelerini kapsadığı dikkate alındığında onlara güvenli bir bakış kazandıracak psiko-sosyal hizmetlerle destekler sağlanmalıdır.

3-Araştırmada, sürekli kaygının; umutsuzluğa bağlı: motivasyon kaybı, beklentiler ve umutsuzluk üzerinde durumluk kayđıya göre daha etkili olduğu, durumluk kaygının ise umutsuzluğa bağlı: gelecekle ilgili duygular üzerinde sürekli kayđıya göre daha etkili olduğu anlaşılmıştır. Bu durumda, bu tür ailelere psikolojik destekler sağlanmalıdır.

4-Kayđı durumlarının, umutsuzluk düzeyini gcl bir Şekilde açıkladığı dikkate alındığında, özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babalara kayđı ile baş etme yolları öğretilirse umutsuzluk

düzeylerinde azalmalar olacağı için buna dönük rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akandere, M., Acar, M. ve Baştuğ, G. (2009). Zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 23-32.
- Akkök, F. (2003). *Bayan perşembeler, farklı özelliği olan çocuk anneleri ile yapılan psikolojik danışma gruplarının ardından*, İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.
- Akkök, F., Aşkar, P., Karancı, N.(1992). Özürlü bir çocuğa sahip anne babalardaki stresin yordanması. *Özel Eğitim Dergisi*. (2), 3-7.
- Akmanış, B. (2010). Otistik çocuğu olan annelerin algıladıkları sosyal desteğe göre umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi.(Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Aktürk, Ü. (2012). Engelli çocuğu olan anne-babaların kaygı düzeyi ve başa çıkma stratejilerinin değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Ataman, A. (1997). Özel eğitim dergisi, L. Küçükahmet, (Editör). *Eğitim bilimine giriş*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Ataman, A. (2003). Özel eğitime muhtaç olmanın nedenleri. A. Ataman. (Ed.),*Özel eğitime giriş* içinde (s.9-50).Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık.
- Balkanlı, N. (2008). Otistik çocuğu olan ve olmayan annelerde yaşam kalitesi, yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Bilal, E. ve Dağ, İ. (2005). Eğitilebilir zihinsel engelli olan ve olmayan çocukların annelerinde stresi stresle başa çıkma ve kontrol odağının karşılaştırılması. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*,12(2), 56-68.
- Bulut, İ. (1990). *Aile değerlendirme ölçeği (ADÖ) el kitabı*. Ankara: Özgüzel Matbaası.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak Kılıç E., Akgün E.K., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*, Pegem Akademi, Ankara.
- Byrne, E. A., Cunningham, C.C. (1985). The effects of mentally handicapped children of families-a conceptual review. *J. Child Psychol Psychiatry*.26, 847-864.
- Ceylan, R. (2004) Entegre eğitimine katılan ve katılmayan engelli çocukların annelerinin depresyon ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Collados TC, Guillén GV, Beltrán OD.(2005). Influence of maternal anxiety on the frequency of paediatric primary care visits.*Atencion Primaria*.36(2): 64-80.
- Coşkun, Y., Akkaş, G., (2009). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*.10(1), 36-41.
- Çengelci, B. (2009). Otizm ve down sendromlu çocuğa sahip annelerin kaygı, umutsuzluk ve tükenmişlik duygularının karşılaştırılması. *Ege Eğitim Dergisi*. 10(2), 1-22.
- Çiftçi, Tekinarslan, İ. Ve Sivrikaya, T. (2013).Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerde stres, sosyal destek ve aile yükü. *Ankara Üniversitesi Özel Eğitim Dergisi*, 14(2), 17-29.
- Damiani, B.V. (1999). Responsibility and adjustment in siblings of children with disabilities: update and review. *Families in Society. The Journal of Contemporary Human Services*, 1, 34-40.
- Danış, M.Z.(2006). Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin yaşadığı duygular, çocuklarının geleceğine ilişkin düşünceleri ve umutsuzluk düzeyleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, <http://www.tsh.hacettepe.edu.tr/2006nisan.html> Erişim Tarihi: [15.01.2009].
- Deniz, M. E., Dilmaç, B. ve Arıcak, O.T. (2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk- sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 953-968.
- Deveci, S.E., Ulutaşdemir, N. ve Açık, Y. (2011). Bir mesleki eğitim merkezi öğrencilerinde umutsuzluk düzeyi ve etkileyen faktörler. *Dicle Tıp Dergisi*,38(3), 312-317.
- Duman, S., Taşgın, Ö., Özdağ, S.(2009). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu spor yöneticiliği bölümünde okuyan öğrencilerin umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, 11(3), 27-32.
- Erdoğan, B. (2013). *Evde bakım hizmeti alan özürlü bireye sahip ailelerin sosyo ekonomik durumlarının incelenerek, umutsuzluk ve yaşam doyum düzeylerinin belirlenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Ergin, D., Şen, N. ve Demet, M. (2007). Yenidoğan ünitesinde tedavi gören bebeklerin ebeveynlerinin anksiyete ve kaygı düzeyleri ve bunları etkileyen etmenler.1. *Ulusal Pediatri Hemşireliği Kongresi. Kongre Özet Kitabı*, 21-23 Haziran 2007, İzmir. Sayfa:55.

- Eş, A. (2013). Zihinsel engelli bireye sahip annelerin çocuklarının kabullenişleri ile umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi (İstanbul ili-Sancaktepe örneği), (Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul). <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Evcimen, E. (1996). Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Hamarta,E., Uslu. M. & Deniz, E. (2002). *Engelli çocuğu olan anne-babaların umutsuzluk düzeylerinin bazı değişkenler açısından karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. XI. Ulusal Özel Eğitim Kongre Bildirileri. Konya.
- Horton, T. V., Wallander, J. L. (2001). Hope and social support as resilience factors against psychological distress of mothers who care for children with chronic physical conditions., *Rehabilitation Psychology*.
- Karasar, N. (1999). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayınları, Ankara
- Kermanshahi SM, Vanaki Z, Ahmadi F, Kazemnejad A, Mordoch E, Azadfalsh P.(2008). Iranian mothers' perceptions of their lives with children with mental retardation: A preliminary phenomenological investigation. *J Dev Physical Disabil*, 20,317-326.
- Küçükler, S. (2001). Erken eğitimin gelişimsel geriliği olan çocukların anne-babalarının stres ve depresyon düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*,3(1),1-11.
- Öner, N. ve Le Compte, A. (1983). *Durumluk - sürekli kaygı envanteri el kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Öner, N. (1997). *Türkiye'de kullanılan psikolojik testler*. 3. Basım, İstanbul:Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 584.
- Özdoğan, B. (1997). *Çocuk ve oyun*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özyazıcıoğlu, N. Ve Güdücü Tüfekçi, F. (2009). Yenidoğan yoğun bakım ünitesinde bebekleri bakım alan annelerin kaygı ve umutsuzluk düzeylerini etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(4),66-73.
- Pearce, j. (1996). *Çocuklarda büyüme ve gelişme*.(Çev. Ayşegül Yeşiladağlar), Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Sanders, J. L, Morgan, S. B. (1997). Family Stress and adjustment as perceived by parents of children with autism or down syndrome: implicatipns for intervention. *Child and Family Behavior Therapy*.
- Savaşır, Işık ve Şahin, Nesrin H., (1997), *Bilişsel davranışçı terapilerde değerlendirme: Sık kullanılan ölçekler*. Ankara, Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Sayın, U. (2007). Zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynler ile normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin 7-15 yaş arası çocuklarının toplumsal cinsiyet rollerine yaklaşım ve görüşlerinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Seber, G., Dilbaz, N., Kaptanoğlu, C. ve Tekin, D. (1993). Umutsuzluk ölçeği: Geçerlilik ve güvenilirliği. *Kriz Dergisi*, 1 (3), 139-142.
- Seligman, M. (1989). *Ordinary Families Special Children; Becoming The Parent Of A Disabled Children, Reaction To Frist Information*. New York: The Guilford Pres.
- Seltzer, M. M., Heller, T. (1997). Families and caregiving across the life course: research advances on the influence context. *Family Relations*.
- Sungur Bozdoğan, B İ. (2011). Zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek yalnızlık puanları arasındaki ilişkinin incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2006). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*.<http://www.meb.gov.tr>.
- Turan, N., Kayıhan, H., Yılmaz, C., Topçu. A. (1991). *Ortopedik özürü çocuklar ve eğitimleri komisyonu raporu*. I.Özel Eğitim Konseyi. (sf. 87-119). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Tütüncüoğlu, C. ve Kaya Balkan, İ. (2013). Diyabetli çocuğu olan annelerin aile işlevlerinin ve durumluk sürekli kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 33(1), 17-39.
- Uğuz Ş, Toros F, Yazgan İnanç B, Çolakkadioğlu O.(2004). Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocukların annelerinin anksiyete, depresyon ve stres düzeylerinin belirlenmesi. *KlinikPsikiyatri*, 7,42-47.
- Varol, N. (2005). *Aile eğitimi*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Whirter, Mc., J. ve Acar, V., N. (2000). *Ergen ve çocukla iletişim*. Ankara: US-A Yayıncılık.
- Yıldırım, S. (2007). Anaokulu öğretmenlerinde tükenmişlik düzeyi ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişki. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Yıldırım Doğru, S.S., Arslan, E. (2008). Engelli çocuğu olan annelerin kaygı düzeyleri ile durumluk kaygı düzeylerinin karşılaştırılması. *S Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 543-554.
- Yörükoğlu, A. (1998). *Çocuk ruh sağlığı* (22. Baskı). İstanbul: Özgür Yayınları.